

Џорџ Орвел

Освета је горка

Када год прочитам фразе попут „суђења кривцима за рат”, „кажњавања ратних злочинаца” и томе слично, врати ми се у сећање нешто што сам раније ове године видео у једном заробљеничком логору у јужној Немачкој.

Још једном дописнику и мени логор је показивао омањи бечки Јеврејин који је припадао служби америчке војске задуженој за испитивање заробљеника. Био је то живахан младић стар око двадесет пет година, светле косе и пријатног изгледа. Политички је био знатно образованији него просечан амерички официр, па је било задовољство бити у његовом друштву. Логор се налазио на једном аеродрому и, након обиласка затвора, наш водич нас је одвео у хангар где су били „изложени” затвореници другачији од осталих.

На једном крају хангара десетак људи је лежало у реду на бетонском поду. Објашњено нам је да су то СС-официри издвојени од осталих заробљеника. Међу њима се налазио човек у похабаној цивилној одећи који је прекрио лице руком и очигледно спавао. Имао је необична и стравично деформисана стопала. Била су сасвим симетрична, али скупљена у неуобичајен, округлао облик, тако да су више личила на коњска копита него на било шта људско. Како смо се приближавали групи, мали Јеврејин бивао је све узбуђенији.

„То је права свиња!”, рекао је и изненада замахнуо тешком војничком чизмом, упућујући човеку који је лежао снажан ударац право у избочину једног од његових деформисаних стопала.

„Дужи се, свињо!”, урлао је док се човек будио, да би затим поновио нешто слично на немачком. Затвореник се усправио и, ишчекујући нешто, неспретно стајао. Беснећи све више — заправо је готово играо док је говорио — Јеврејин нам је испричао детаље о том затворенику. Био је то „прави нациста”: његов партијски број је указивао на то да је био члан готово од самог почетка, и у политичком крилу СС-а заузимао је положај који је одговарао генералском чину. Могло се са сигурношћу тврдити да је био задужен за концентрационе логоре и да је надзирао

мучења и погубљења. Укратко, представљао је све оно против чега смо се борили протеклих пет година.

У међувремену, проучавао сам његову појаву. И ако бисмо занемарили утисак какав обично оставља отрцан, неухрањен и необријан човек који је одскора затворен, он је био један одвратан примерак. Није, међутим, деловао сурово или на било који начин застрашујуће: изгледао је помало неуротично и, на неки припрост начин, интелектуално. Његове бледе, лукаве очи биле су деформисане јаким наочарима. Могао је бити рашчињени свештеник, глумац кога је упропастио алкохол или медијум у спиритистичким сеансама. Људе врло сличне њему виђао сам по јевтиним лондонским пансионима или у читаоници Британског музеја. Било је врло јасно да је ментално неуравнотежен — стање здравља његовог разума је било заиста сумњиво, мада је у том тренутку био довољно при себи да буде уплашен од могућности новог ударца. Па ипак, све што ми је Јеврејин говорио о њему могло је бити истина, и вероватно је било! Тако се нацистички мучитељ из маште, тај монструозни лик против кога смо се годинама борили, претворио у тог кукавног бедника, коме очигледно није требала казна, него нека врста психијатријског лечења.

Касније смо видели нова понижавања. Другом СС-официру, високом, мишићавом човеку, било је наређено да се скине до појаса и покаже нам ознаку своје крвне групе истетовирану под пазухом; трећи је био натеран да објасни како је лагао о својој припадности СС-у и покушао да се провуче као обичан војник Вермахта. Питао сам се да ли Јеврејину та новооткривена моћ коју је демонстрирао причињава икакво задовољство. Закључио сам да није стварно уживао, него да је само — попут мушкарца у јавној кући, дечака који пуши своју прву цигарету или туристе који обилази галерију слика — *уверавао себе* да ужива и понашао се онако како је испланирао оних дана када је био беспомоћан.

Бесмислено би било кривити било ког немачког или аустријског Јеврејина за враћање дуга нацистима. Само Бог зна какве је све дугове тај човек имао да изравна; врло је вероватно да му је цела породица побијена; коначно, чак и обесни ударац упућен затворенику није скоро ништа у поређењу са злочинима које је починио Хитлеров режим. Међутим, та ме је сцена, као и много других ствари које сам видео у Немачкој, навела да закључим да је читава идеја освете и кажњавања само дечја маштарија. Разумно говорећи, оно што би требало да буде освета не постоји. Освета је чин који желите да извршите када сте немоћни и због тога што сте немоћни: та жеља ишчезава заједно са нестајањем осећаја беспомоћности.

Ко то 1940. године не би радосно поскочио на саму помисао да ће видети СС-официре тучене и понижаване? Али онда када су такве ствари постале могуће, то је деловало помало патетично и одвратно. Прича се да је, када је Мусолинијев леш био јавно изложен, једна старица извукла револвер и у њега испалила пет хитаца, узвикујући: „Ово ти је за мојих пет синова!” Новине често измшиљају такве приче, али би ова могла бити истинита. Питам се колико јој је задовољство причинило тих пет хитаца, о којима је она, без сумње, сањала годинама. Међутим, услов да

Мусолинију може прићи довољно близу како би пуцала на њега, био је да он буде мртав.

Јавност ове земље је у тој мери одговорна за чудовишни мировни споразум који се сада намеће Немачкој, што је пропустила да предвиди да кажњавање непријатеља неће донети никакву сатисфакцију. Ми мирно посматрамо злочине попут прогона свих Немаца из Источне Пруске — злочине које у неким случајевима не бисмо могли спречити, али смо барем против њих могли протестовати — јер су нас Немци разјарили и преплашили, па смо били убеђени да, онда када буду поклекли, нећемо осећати никакво сажаљење према њима. Ми настављамо такву политику или дозвољавамо другима да је у наше име спроводе, јер у подсвести осећамо да смо решили да казним Немачку, па то треба и да учинимо. У ствари, у овој земљи је преостало мало праве мржње према Немачкој, а претпостављам да је још мање има у окупационим снагама. Само се мањина садиста, којој се однекуд морају пружати „зверства”, ревносно интересује за лов на ратне злочинце и квислинге. Ако бисте обичног човека питали за које би злочине требало судити Герингу, Рибентропу и осталима, не би умео да вам каже. Кажњавање тих монструма је некако престало да буде привлачно онда када је постало могуће: штавише, кад су се једном нашли иза браве, готово да су престали да буду монструми.

Нажалост, човеку је обично потребан неки конкретан догађај да би открио шта заиста осећа. Ево још једне успомене из Немачке. Пар сати након што је француска војска заузела Штутгарт, један белгијски новинар и ја ушли смо у град у коме је још владао неред. Белгијанац је током рата радио у европском сервису Би-Би-Сија и, попут готово свих Француза и Белгијанаца, имао је према „Швабама” много тврђи став него што би га имао какав Енглец или Американац. Сви главни мостови према граду били су уништени, па смо у град морали ући преко малог пешачког моста, који су Немци очигледно жестоко бранили. При дну степеница је наузак лежао један мртав немачки војник. Његово лице било је жуто попут воска. Неко му је на прса положио стручак јоргована који је цветао свуда унаоколо.

Док смо пролазили, Белгијанац је окренуо лице. Када смо скоро прешли мост, признао ми је да му је то било први пут да види људски леш. Претпостављам да му је било око тридесет пет година, а током четири године је преко радија ширио ратну пропаганду. У току наредних неколико дана, његови ставови су се знатно променили. С гнушањем је посматрао град разрушен бомбама и понижавања Немаца, а једном је и интервенисао како би спречио један посебно непријатан случај пљачке. Када је одлазио, остатак кафе коју смо са собом донели дао је Немцима код којих смо одсели. Недељу дана пре тога, он би се вероватно згражавао над идејом поклањања кафе „Швабама.” Али су његова осећања, како ми је рекао, претрпела промену када је видео *se pauvre mort* (оног јадног мртваца) поред моста: то му је одједном разјаснило значење рата. Па ипак, да смо у град ушли другим путем, могао је бити поштеђен искуства да види један од — претпостављам — двадесет милиона лешева које је овај рат произвео.